

Spinoza'da Olumlama Kavramı Üzerine Bir Sorunsallaştırma¹

A Problematization of The Concept of Affirmation in Spinoza

Hasan Ali BAŞARAN ²

Özet

Evetlemek, onaylamak, kabul etmek yani olumlamak mantıksal, psikolojik, formel olarak bir kabulü ve olumlu bir kavramı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte olumlama, olumsuzlama kavramına karşıt olarak ve onunla birlikte düşünce ve kültür tarihinin bütün alanlarında bulunmakta ve kullanılmaktadır. Tarihsel ve teorik olarak incelendiğinde olumlama kavramını ele alan düşünürler arasında Spinoza'nın ayrı bir önemi bulunmaktadır. Çünkü olumlama kavramı Spinoza'nın bütün argümanlarının içerisine nüfuz etmiştir. Her şeyden önce Spinoza bu kavrama yeni bir imaj vermek amacındadır. Spinoza'da olumlama öncelikli olarak ontolojik bir kavram olarak ele alınmaktadır ve olumlama esasında Varlığın özsel niteliğidir. Bu yüzden esasında Spinoza'nın töz metafiziği, bir olumlama metafiziği veya ontolojisi olarak açığa çıkmaktadır. Bununla birlikte Spinoza bu olumlama ontolojisinden zorunlu olarak bir olumlama etiği ile politikası da üretir. Bu olumlayıcı etik ile politika esasen bir neşe felsefesinin bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu makalenin amacı hem Spinoza'nın olumlama kavramına kazandırmak istediği yeni anlamları ve imajları sorunsallaştırmak, hem de bu kavramdan üretilen ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik savları spekülasyon haline getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Olumlama, töz, güç, Tanrı idesi, neşe.

Abstract

To affirm, to approve, to accept, in other words to affirm, logically, psychologically, formally reveals an acceptance and a positive concept. However, affirmation is found and used in all areas of thought and cultural history, in opposition to and together with the concept of negation. When examined historically and theoretically, Spinoza has a special importance among the thinkers who deal with the concept of affirmation. Because the concept of affirmation has penetrated into all of Spinoza's arguments. First of all, Spinoza aims to give a new image to this concept. In Spinoza, affirmation is primarily considered as an ontological concept, and affirmation is essentially the essential quality of Being. Therefore, Spinoza's substance metaphysics is essentially revealed as an affirmative metaphysics or ontology. However, Spinoza necessarily produces an affirmative ethics and politics from this affirmative ontology. This affirmative ethics and politics essentially constitute the components of a philosophy of joy. The aim of this article is to both problematize the new meanings and images that Spinoza wants to bring to the concept of affirmation and to speculate the ontological, epistemological and axiological arguments produced from this concept.

Keywords: Affirmation, substance, power, idea of God, joy.

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı'nda, Hasan Ali BAŞARAN tarafından yazılan "Olumlama Problemi Üzerine İki Girişim: Spinoza ve Deleuze" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Karabük, Türkiye, hasanbasaran@karabuk.edu.tr

Giriş

Bir şeyi evetlemek, kabul etmek, tasdik etmek, onaylamak, doğrulamak yani olumlamak, bir şeyin kabulünü ve onaylanmasını ortaya koyan lafzi, bilişsel, psikolojik, formel ya da mantıksal pozitif ve olumlu, olumlayıcı bir durumu ya da tutarlılığı belirten bir kavramı teşhis etmektedir. Bu kavram, geçmişten günümüze değin mantık ya da psikoloji gibi farklı bilim alanlarında ve disiplinlerinde çok farklı biçimlerde çeşitli açılardan kullanılmaktadır. Bununla birlikte hangi alanda veya disiplinde kullanılıyor olsa da esasında bu kavramın tözsel mahiyeti, olumlu ve olumlayıcı, onaylayıcı bir durumu ifade edip açıklamasıdır. Diğer taraftan düşünce tarihi içerisinde sürekli olarak kullanılan bir kavram olsa da bu kavram üzerinde yeterince durulmamıştır. Bu nedenle bu makalenin amacı, yalnızca 17. yüzyılın değil bütün zamanların en büyük düşünürlerinden birisi olan Spinoza'nın bu kavrama kazandırdığı yeni spekülasyonları ve imajları sorunsallaştırmaktır. Gerçekten de olumlama kavramı, Spinoza'nın bütün argümanlarını ve teorilerini kateden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan bu makalenin önemli bir diğer amacı da, Spinoza anlayışının dolayısıyla, olumlama kavramını üzerine yüklenen basit, pasif ve naif anlamlardan kurtarmaktır.

Olumlama Ontolojisinin Bileşenleri

Spinoza'nın olumlama anlayışını sorunsallaştırmak veya çözümllemek, her şeyden önce onun ontolojisinin veya metafiziğinin haritalandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman sorunun öncelikle ontolojik ve ontik bir sorun olduğu açığa çıkar. Bununla birlikte Spinoza'nın bütün maksadı, esasında bu kavrama ontolojik ile varoluşsal bir anlam yüklemektir. Bu yüzdendir ki her şeyden önce sorun bir varlık teorisi sorunu haline dönüşür. Spinoza'nın ontolojisi bütün bileşenleri ve parçalarıyla birlikte esasen bir olumlama ontolojisi haline getirilmektedir. Diğer taraftan bu olumlama ontolojisi veya metafiziği, merkezini temel bir kavramdan alır ve bu kavram, bu ontolojinin bütün yapısına, parçalarına ve bileşenlerine adeta nüfuz etmiştir. Spinoza, *causa sui* olarak adlandırdığı bu kavramıyla kendinin nedenini, nedenini kendinde taşıyanı ve nedenini kendinden alanı, özü varoluş içereni, yani mutlak olarak kendinde düşünülen şeyi anlamaktadır (*Ethica*, Bölüm 1, Tanım 1). Temellerini skolastik düşüncede bulan bu metafiziksel kavrama göre *causa sui*, esasen Varlığın özsel ile tözsel niteliğini oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu kavram, ilginç bir biçimde Spinoza'nın temel motivasyonunu da oluşturmaktadır. Çünkü Varlığın *causa sui* olan karakteristiği, onun hem özünü hem gücünü hem de olumlayıcı niteliğini kurmaktadır.

Spinoza'nın haritalandırdığı ontolojik gerçeklik düzleminde *causa sui* kavramıyla bütünleşmiş *töz* kavramı bulunur ve bununla birlikte bu *töz* kavramına ilineksel olarak bağlı olan *kip* veya *tarz* kavramı yer almaktadır. Demek ki Spinoza, "töz derken, kendisi aracılığıyla ve kendinde kavranan, yani kavramı başka herhangi bir şeyin kavramını içermeyen şeyi; modifikasyon veya ilinek derken de, başka bir şeyde olan ve bulunduğu bu şey aracılığıyla kavranan şeyi" anlamaktadır (Spinoza, 2014, 69, *Ethica*, Bölüm 1, Tanım 3,5). Bu açıdan bakıldığı zaman Spinoza, esasen başta Descartesçi ontolojik düalizme ve varlığı çeşitli açılardan kesin olarak ayıran aşkın, otorite haline gelmiş ve yaygınlık kazanmış ontolojilere meydan okumaktadır. Çünkü *töz* ile modifikasyon yani *kip* arasında esasında aşkın bir ilişki yoktur. Dahası daha sonra Spinoza açısından *töz* olarak tanımlanacak Tanrı da tüm şeylerin geçici değil ama içkin nedenini oluşturmaktadır (*Ethica*, Bölüm 1, Önerme 18). Bu nedenle Spinoza'nın ontolojisi biçimsel olarak farklı olan niteliklerin tekil bir monizmini kurmaktadır. Diğer taraftan Spinoza, "Tanrı [Deus] ile saltık olarak sonsuz Varlığı, eş deyişle, her biri bengi ve sonsuz özü anlatan sonsuz yüklemden oluşan *töz*" anlamaktadır (*Ethica*, Bölüm 1, Tanım 6). O halde bu ontolojide *Töz*, Varlık, *causa sui* kavramları Tanrı kavramıyla bütünleşir ve bu bütünleşme, Varlığın tekilliğini ortaya koyarken esasında tek bir ontolojik gerçeklik düzlemi olduğunu da göstermektedir. Diğer taraftan bu ontolojik kavramlar, esasında *causa sui* kavramıyla nitelenir. Gerçekten de "Spinoza'nın ontolojisinde *kendi kendisinin nedeni*, *kendinde* ve *kendi kendine* mefhumları hakimdir." (Deleuze, 2013, 165) Demek ki esasında Spinoza'nın asli maksadı, Varlığın içsel karakteristiğini ortaya çıkarmakla birlikte onun içsel nedenselliğini de tespit edebilmektir. Bu açıdan bakıldığında "her şeyin, onu var eden olumlu bir nedeni olmak zorundadır." (Spinoza, 2014, 202) Buna göre Varlığın içsel karakterini oluşturan *causa sui*, esasında onun nedenselliğini de üretmektedir ve bu ontolojik düzlem içerisinde her şey, nedeniyle ve nedenselliğiyle birlikte varlık gösterir. *Causa sui* olan *tözün*, Tanrının yani Varlığın içsel yapısının soykütüğü analiz edildiğinde, onu oluşturan esas bileşenler açığa çıkmaktadır. Bu öz bileşenler veya öz nitelikler Varlığın yapısını ve özünü kurmaktadır. Spinoza,

“Yüklem [attributum] ile anlağın tözde onun özünü oluşturuyor olarak algıladığı şeyi” anlamaktadır ve buna göre bu yüklemeler yani Tanrının ilahi sıfatları, tözün özünü oluşturan veya kuran zorunlu öğeler veya bileşenler olarak açığa çıkmaktadır (*Ethica*, Bölüm 1, Tanım 4). Bu yüzden ki bu ontolojik düzlemin oluşturucusu veya kurucusu, esasen *causa sui* ile birlikte varoluş gösteren sıfatlar teorisidir. Spinoza’da Varlığın sıfatları, tözün özünü oluşturan hem kurucu unsurlar hem de öznitelikler olarak açığa çıkmaktadır. Esasında Varlık, sıfatlarıyla birlikte düşünülmeli ve kavranmalıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman sıfatlar, koşulsuz olarak tözlerle özdeşleştirilebilir, tözler de sıfatlar olarak tanımlanabilir ve de sıfatların her biri kendinin nedeni olma özelliğine tümüyle sahip olduğundan, her biri artık basit bir mevcudiyet değil, kurucu birer öğe haline gelmektedir (Deleuze, 2009, 233). Burada açıkça ortaya konmaktadır ki, sıfatlar sadece birer temsil edici naif nitelikler değildir, bununla birlikte bu yüklemeler, Varlığın esas kurucu öznitelikleri olarak *causa sui* kavramıyla bütünleşmektedir. Böylelikle sıfatlar veya yüklemeler, basit ve naif bir biçim ya da öğe olmaktan öte dinamik, oluşturucu ve kurucu birer etkin biçimlerdir (Deleuze, 2013, 45).

Spinoza’nın haritalandırdığı bu ontolojik gerçeklik düzlemi, esasında Varlığın kurucu bileşenleri olan sıfatlarıyla kavranmalıdır. Böylelikle “Sıfatlar, öz bakımından farklı olsa da neden bakımından özdeştir. Bölünmez bir varlıkta bütünleşir.” (Deleuze, 2009, 240) Sıfatlar biçimsel olarak farklı olsa da aynı şeyi anlatır ve açıklarlar. Buna göre sıfatlar arasında bir çelişki bulunmaz ve dahası esasında sıfatlar arasında tamamen olumlu ve olumlayıcı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle “sıfatların gerçekten ayrı olduğunu söylemek, her birinin bir diğeriyle olumsuzlaması ya da bir diğeriyle karşıtlık içinde olmaksızın kendisi yoluyla kavrandığını ve dolayısıyla hepsinin aynı töz hakkında olumlandığını söylemektir.” (Deleuze, 2009, 235)

Bütün bu spekülasyonlar, bir olumlama düzlemini ve gerçekliğini meydana getirmektedir. Dahası bu olumlama düzlemi kaynağı itibariyle olumlu bir belirlenime de sahip olmaktadır. Spinoza açısından belirlenim olumlayıcı bir nitelik ifade etmektedir. Böylelikle “Spinoza’nın varlığı, biricik töz, nitelenmiş olması ve farklı olması anlamında belirlenmiştir. Bununla beraber, sınırlanmış olmak anlamında belirlenmiş değildir.” (Hardt, 2002, 122) Spinoza’da Varlık olumlu bir belirlenime sahiptir. O halde belirlenim, esasen o şeyin gerçek özünü, tanımını ve karakterini ortaya koyan bir olumlu nitelendirir. Bu nedenle Spinoza olumsuzlama ile mahrumiyet gibi kavramların da içeriğini değiştirmektedir. “Mahrumiyet bir şeyde onun doğasına ait saydığımız bir özelliğin yadsınmasından; olumsuzlama ise o şeydeki bir şeyin onun doğasına ait olmadığı gerekçesiyle yadsınmasından ibarettir.” (Spinoza, 2014, 156) Demek ki Spinoza’nın ontolojisinde olumsuzlamanın gerçek bir varoluşu yoktur ve bununla birlikte mahrumiyet ile olumsuzlama kavramları arasında bir ayırım yapılmalıdır. Her şeyden önce olumlu bir belirlenimle nitelenmiş olan Varlık, mükemmel ve yetkin bir karaktere sahip olarak hiçbir şeyden mahrum değildir ve O, doğasının ona kazandırdığı zorunlu, olumlu ve olumlayıcı belirlenimle veya determinasyonla varoluş göstermektedir. Dahası Spinoza için mahrumiyet, kendi içerisinde, hiçbir özelliği olmayan bir eksiklik ve ancak şeyleri birbiriyle karşılaştırdığımızda ortaya çıkan bir akıl varlığı ya da bir düşünme tarzı olarak ortaya çıkmaktadır (Spinoza, 2014, 155). Diğer taraftan bir varlığa atfedilen bir niteliğin onun upuygun ve tözsel doğasına ve tanımına, dolayısıyla olumlu ve gerçek varoluşuna ait olmadığını ortaya koyan yadsıma ve olumsuzlama, aslında bir olumlama olarak açığa çıkmaktadır. Demek ki bir şey veya varlık, ontolojik olarak doğasında taşımadığı bir nitelikle değerlendirilemez, kavranamaz ve anlaşılabilir. Aslında her şey ontolojik doğasında upuygun, yeterli, eksiksiz, olumlu belirlenimini ve nedenselliğini de içermektedir.

Bütün bu olumlama ontolojisine yönelik spekülasyonlar teorik bir spekülasyon olmaktan öte pratik bir spekülasyona dönüşmek zorundadır. Çünkü Varlığın, tözün yani Tanrı’nın gücü özünün kendisiyle özdeşleşmektedir (*Ethica*, Bölüm 1, Önerme 34). Böylelikle *causa sui* olan Varlığın gücü üretici, yaratıcı ve olumlayıcı bir güçle bütünleşmektedir. Spinoza, gücü bir varlık ilkesi haline getirmektedir (Hardt, 2002: 128). Varlığın özünü oluşturan *causa sui* olumlu bir nedenselliği de taşımaktadır ve bu nedensellik, zorunluluğun olumlu nedenselliğiyle bütünleşir. Bu yüzden ki zorunlu olanın tek kipselliğidir ve olan her şey kendisiyle veya nedeniyle zorunludur (Deleuze, 2005, 118). Gerçekten de *causa sui*, töz, sıfat, nedensellik, zorunluluk, güç gibi bütün kavramlar esasen olumlama ontolojisinin bileşenleri haline dönüşmektedir ve bunlar aslında tekil bir Varlığın karakteristik nitelikleri konumuna gelmektedir. Diğer taraftan Spinoza açısından olumlama kavramı içkinlik kavramıyla bütünleşmektedir. Çünkü Tanrı her şeyin, geçici değil ama içkin nedenini oluşturmaktadır (*Ethica*,

Bölüm 1, Önerme 18). Tekil tözün yani Varlığın gücünü kendinden alması ve her şeyi oluşturup meydana getirmesi, “içkin töz”ün olumsuz niteliğini de kurmaktadır.

Olumlama Ontolojisinden Olumlama Etiğine ve Politikasına

Spinoza'nın bir olumlama ontolojisi veya metafiziği oluşturma gayesi esasen teorik bir ilke olmaktan çok pratiğe geçişin bir sürecini oluşturmaktadır. Gücün bir varlık ilkesi haline dönüştürülmesi, güç kavramının üzerine yüklenen olumsuz, negatif anlamları ortadan kaldırmakla birlikte içkin Varlığın gücüne ve kudretine olumsuz bir mahiyet kazandırmaktadır. Gerçekten de Varlığın özünün güç olması, onu oluşturan bütün parçalarda kendisini göstermektedir. Demek ki güç kavramıyla birlikte olumlama anlayışı spekülasyon olmaktan çıkıp eylemsel bir mahiyete kavuşmaktadır. Bununla birlikte Spinoza'nın asıl maksadı, olumlama anlayışını ontolojik bir düzlemde aksiyolojik ile etik bir düzleme taşımaktır. Bu amaç doğrultusunda gerçekliği oluşturan Varlığın sıfatları veya öznelikleri arasındaki ilişkinin teşhis edilmesi gereklidir. Gerçekten de Varlığı veya tözü oluşturan sıfatlar arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır? Bu problemin yanıtı sadece gerçekliğin olumlu ontolojik niteliğini ortaya koymamakta, bununla birlikte olumsuz bir etik düzlemin ortaya konmasını sağlamaktadır.

Spinoza'da töz sonsuzca sıfatlardan oluşan biricik bir niteliği haiz varlık olarak açığa çıkmaktadır. Demek ki bu ontolojik iddia doğrultusunda sıfatlar sonsuzca olsa da aslında, Tanrı'nın sıfatlarının tek bir gerçeklik düzlemini oluşturdukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte insan varlığı da bu tekil veya monist gerçeklik düzlemine bağlı bir varlık olduğuna göre, Varlığın sıfatlarına bağlı olmak zorundadır. Spinoza kip ile tözün değişikliklerini, ya da kendisinin de onun yoluyla kavranacağı başka bir şeyde olanı anlamaktadır (*Ethica*, Bölüm 1, Tanım 5). O halde insan varlığı da Tanrı'nın sıfatlarına bağlı kipler bütünlüğü olarak açığa çıkmaktadır. İnsan varlığı Tanrı kavramının kendisinden onun sonsuzca sıfatları olduğunu ve de onun düşünce ile uzam sıfatlarına bağlı olduğunu kavramaktadır. Tanrı, töz veya Varlık, düşünen ve uzamsal olan bir şeydir (*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 1, 2). Burada açığa çıkmaktadır ki insan zihin ve bedeniyle birlikte Varlığın sıfatlarına bağlı bir kipsel bütünlükten başka bir şey değildir. Bu nokta, düşünce tarihinde zor bir problem olan düşünce ile uzam veya madde arasındaki olumsuz ilişkiye yönelik bir iddiayı da tartışmaktadır. Çünkü Descartes'ın da dahil olduğu yaygın epistemolojik yaklaşımlarda -özellikle Descartes'ın sistematikleştirdiği gibi- düşünce ile uzam ayrı tözlerdir yani varlıklardır. Buna göre düşünce ile uzam arasında olumsuz bir ilişki bulunmaktadır ve düşünce tarihi hiçbir zaman çözüme kavuşamayan zihin- beden veya özne – nesne ayrımının ve uçurumunun içerisinde hapsolmektedir. Tıpkı ontolojisinde olduğu gibi epistemolojisinde de yaygın anlayışlardan farklı bir yol izleyen Spinoza açısından düşünce ile uzam aslında bir ve aynı şey olmak zorundadır. Demek ki Descartes'a karşıt olarak düşünce ile uzam bir töz veya varlık değil, aslında aynı Varlığın veya tözün farklı biçimsel sıfatları yani öznelikleridir. Bir olumlama ontolojisinin kurucu unsurlarını analiz etmek isteyen Spinoza açısından burada açığa çıkan önemli olgu, düşünce ile uzam arasındaki ilişki sorunudur. Yaygınlık kazanmış ontolojik argümanlarda düşünce ile uzam olumsuz bir ayrımla bölünmüştür. Buna karşı Spinoza'nın olumlu ve olumsuz ontolojisinde düşünce ile uzam esasen aynı şeyin biçimsel farklılıkları haline gelmektedir: “İdeaların düzen ve bağlantıları şeylerin düzen ve bağlantıları ile aynıdır.” (*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 7). Demek ki farklı biçimsel sıfatlarla ifade edilse de her şey aslında tek bir gerçeklik düzlemini ima etmektedir, açıklamaktadır. Deleuze'un Spinoza'nın sıfatlar teorisini açıklamak için ortaya koyduğu “tekanamlılık” veya “tekseslilik” bu ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu anlayışa göre Varlık, farklı biçimsellikte ama aslında tek bir anlamda veya seste ifade edilir. Demek ki zihin veya beden de Varlığın düşünce ile uzam sıfatlarına bağlı kipler olarak aslında birbirine koşut veya paralel bir ilişkiye sahip olarak nitelik gösterir.

Bütün bu spekülasyonlardan anlaşılmaktadır ki Spinoza'nın asli maksadı, olumlama ontolojisine bağlı ve ona paralel olan bir olumlama epistemolojisi ortaya koyabilmektir. Her şeyden önce Spinoza'da varlık teorisi esasında bir bilgi teorisidir. Ontoloji ile epistemoloji arasındaki bu girift ilişki, temel motivasyon olarak olumlama kavramı üzerinde yükselmektedir. Bu spekülasyonlar problemi yeniden düşünce ile uzam arasındaki ilişkinin mahiyetine götürmektedir. Bu nedenle Spinoza'da epistemoloji öncelikle töz, Tanrı veya Varlığın bilgisine yönelik bir özellik gösterir ve dahası bu epistemoloji, esasında ontolojinin kendisiyle özdeşleşmektedir. Buna göre varoluş tarzlarıyla bilgi türleri aynı şeylerdir ve farklı biçimsel sıfatlarda ortaya konya da aslında aynı şeyi anlatmaktadır (Deleuze, 2005, 53). Gerçekten de Tanrı'dan yani Varlıktan her şey zorunlu olarak ve uygun veya yeterli fikirleriyle çıkmıştır. Böylelikle “doğada da sonsuz bir düşünme gücü vardır ve bu güç sonsuz olduğu ölçüde Doğanın

bütününü nesnel olarak kendinde içerir ve düşünceleri doğaninkiyile aynı tarzda işler, nitekim fikrinin konusu [ideatum] Doğadır.”(Spinoza, 2014, 196). Bu anlayışa göre varolan her şeyin zorunlu olarak upuygun fikrinin olması gerekir ve epistemoloji de zorunlu olarak Varlığın ontolojik niteliklerine paralel bir etkinlik olarak açığa çıkmaktadır, yani epistemolojinin merkezinde Tanrı fikri veya idesine ulaşmak veya kavuşmak vardır. O halde Varlıkta zorunlu olarak ondan çıkan her şeyin bir ideası ya da fikri bulunmak zorundadır (*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 3). Burada açığa çıkmaktadır ki insan varlığı hem ontolojik varoluşu itibariyle hem de epistemolojik faaliyetiyle Tanrı fikrine bağlı olmak zorundadır. Spinoza’ya göre her şey kendinde olduğu ölçüde kendi varlığında sürmeye çabalar ve bu onun edimsel özünü oluşturmaktadır (*Ethica*, Bölüm 3, Önerme 6,7). Spinoza’nın *conatus* olarak kavramsallaştırdığı bu çaba, varolan her şeyin özünde bulunur ve insan varlığı da Tanrının niteliklerine bağlı olduğu için bir varolma çabası içerisindedir. Dahası bu çaba sadece ontolojik değil, epistemolojik bir faaliyeti de ifade etmektedir. Bununla birlikte olumlayıcı olarak bu çaba, “varoluşa geçmek için değil, varoluşu korumak ve olumlamak için bir eğilim”dir (Deleuze, 2005, 78).

Spinoza’nın haritalandırdığı ontolojik, epistemolojik ile aksiyolojik düzlem içerisinde insan varlığı yeniden tanımlanmalıdır. Buna göre cisim, uzam sıfatına bağlı “Tanrının özünü belli ve belirli bir yolda anlatan” kiptir ve idea/fikir ise “anlığın düşünen bir şey olduğu için oluşturduğu” bir kavramdır (*Ethica*, Bölüm 2, Tanım 1,3). Demek ki insan varlığı zihin ve bedeniyle birlikte Tanrının niteliklerine bağlıdır: “İnsan anlık ve bedenden oluşur, ve insan bedeni onu duyumsadığımız gibi varolur.”(*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 13, Sonurgu). O halde zihin ile beden arasında bir ve aynı şeydir. Dahası zihin ile beden arasında Descartesçi ontolojide olduğu gibi karşıtlık değil paralellik ilişkisi bulunmaktadır. Böylelikle zihin ve beden arasındaki paralelizm, eşbiçimliliğe bağlı bir düzen özdeşliği ile eşyasallık ve eşdeğerliliğe bağlı bir bağlantı ilişkisini ifade etmektedir (Deleuze, 2005, 114-115).

Bütün bu ontolojik ile epistemolojik spekülasyonlardan anlaşılmalıdır ki Spinoza’nın asli maksadı, Varlığın bilgisine ve sevgisine ulaşmaktır. Bu bilgi ile sevgi arasında doğrudan Varlığın olumlu ve olumlayıcı gücüyle bağlantılıdır. Her şeyden önce Varlıktaki bütün idealar insan bedeninin algılamasından ayrı olarak, aslında upuygun, yeterli ve eksiksizdir (*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 36, Tanıt). Demek ki fikrin nesnel bir gerçekliği bulunmaktadır ve epistemoloji de bu Tanrı’dan gelen upuygun ve yeterli fikirlere ulaşmak için bir faaliyettir. Spinoza bu upuygun fikirlere ulaşmanın sürecini bilgi türleriyle açıklamaktadır. 1. tür bilgi imgelem olarak en düşük bilgi türüdür, 2. tür bilgi akıl bilgisi olarak birtakım ortak kavramların oluşturulduğu bilgidir ve 3. tür bilgi, Tanrı’ya yönelik upuygun fikirlerin kurulduğu sezgisel bir bilgi türü olarak esasında insan varlığının yaşam düzlemindeki varoluş varyasyonunu ortaya koymaktadır (*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 40, Not 2). Burada ortaya konmalıdır ki esasında her şey nedeniyle birlikte varoluş gösterir. İnsan varlığı da şeylerle onların hem etkileriyle hem de zorunlu olarak nedenleriyle etkileşimdedir. Bilgi türleri esasında dışsal şeylerin nedenlerinin kavranmasıyla ilgilidir. Demek ki 3. tür bilgi Tanrı’nın upuygun fikrinin ve yeterli nedenselliğinin kavranmasından başka bir şey değildir. Spinoza’ya göre upuygun fikirlerin oluşturulmasında ve bilginin derecelendirilmesinde ortak birtakım kavramların işlevi bulunmaktadır. Çünkü her şeye ortak olan ve eşit ölçüde parçada ve bütünde bulunan zorunlu kavramlar, mefhumlar veya nosyonlar bulunmak zorundadır (*Ethica*, Bölüm 2, Önerme 37, 38). Bu anlayışa göre ortak kavramlar oluşturmak, ontoloji ile epistemolojiyi yeniden bütünleştirerek Varlığın bilgisini yani upuygun fikirlere ulaşmanın yegane yolunu sunmaktadır. Bu nedenle ortak fikirler, hem doğa nedenselliğine hem de insan doğasına içkin doğru fikirler olarak ortaya çıkmaktadır (Balibar, 2004, 111). Epistemoloji hakkındaki spekülasyonlar yeniden ontolojik spekülasyona dönüşür. İnsan varlığı Varlıktan aldığı varolma ve eyleme gücünü hem anlama yetisinde hem de bedeninde deneyimlemektedir. O halde *conatus*, insanın gerçek özünü oluşturmaktadır. Zihin, bedeniyle birlikte bu çabasının ve çabalamanın açıkça bilincindedir ve de bu çaba veya çabalama, zihin ile ilişkili olarak düşünüldüğünde istenç, hem zihin hem de beden ile düşünüldüğünde itki olarak anlaşılmalıdır. O halde istek veya arzu [cupiditas], Spinoza’ya göre bilinçli itkidir (*Ethica*, Bölüm 3, Önerme 9, Not). Her şeyde olduğu gibi esasında arzunun veya arzulamanın merkezinde de Varlığın upuygun fikrine ulaşmanın bir çabası bulunmaktadır. Demek ki arzu, Spinoza açısından bir eksikliği veya yoksunluğu ortadan kaldırmak için bir faaliyet değildir. Arzunun kaynağında tözün ontolojisinden gelen üretici, yaratıcı ve olumlayıcı bir güç bulunmaktadır. Bu anlayışta arzu, “güçtür, gerilimi açıktır, varlığı doludur, gerçektir, verilidir.”(Negri, 2005, 268) İçkin ilişkilerin oluşturduğu yaşam düzleminde bedenlerin etkileşimlerinin ve arzulamalarının ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik bir düzlemde bütünleştiği ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu spekülasyonlardan anlaşılmaktadır ki Spinoza “beden” kavramını yeniden problematik hale getirmek istemektedir. İnsan bedeni Varlığın gücüne bağlı olarak, kipsel bir birlik olarak esasında- Nietzsche anlayışında olduğu gibi- özünde bir güç veya kuvvetler çoğulluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre kip özü, “kudret derecesi, tanrısal gücün parçası, yani yeğin parça ya da yeğlilik derecesidir.” (Deleuze, 2013, 77). O halde Spinoza bedeni veya bireyi yeni bireyleşme ilişkilerine girebilecek, yeni bireyler oluşturabilecek çok yönlü bir güç vektörü olarak kavramaktadır (Canaslan, 2009, 33). Bununla birlikte içkin güç ilişkilerinin oluşturduğu yaşamsal düzlemde bedenler başka bedenlerle sürekli etkileşim ve varyasyon halindedir. Gerçekten de varolmak, yaşamak yani bilmek, beden ve bedenle birlikte varoluş gösteren zihnin, sürekli olarak varolma ve anlama gücünün artması ve azalması arasındaki ilişkide anlam kazanır. Esasında yaşam, upuygun ve yeterli fikirleriyle kendisini saf ve doğrudan olarak açıklamaktadır. Bu anlayışta gerçeklik ile mükemmellik aslında aynı şey haline dönüşmektedir (*Ethica*, Bölüm 2, Tanım 6). Dahası ontolojik ile epistemolojik bütünleşme etik bir düzlemin kurulmasını sağlamaktadır. Varlığın ve ona bağlı olarak bedenin özü güçtür ve insan varlığının deneyimlediği duygular ile duygulanışlar bedenin maruz kaldığı güç ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır. Spinoza, “duygu [affectus] ile bedende onun kendisinin etkinlik gücünü arttıran ya da azaltan, ona yardımcı ya da engelleyici olan değişiklikleri, ve aynı zamanda bu değişikliklerin idealarını” anlamaktadır ve “eğer bu değişikliklerin herhangi birinin yeterli nedeni biz olabilirsek, duyguyu bir eylem [actio] olarak, yoksa bir tutku [passio] olarak” tanımlamaktadır (*Ethica*, Bölüm 3, Tanım 3). O halde yaşamak, bilmek ve varolmak esasında bu çabayı ortaya koymaktan başka bir şey değildir. Varlıktan gelen olumlu güç ve eyleme kudreti, başka bedenlerle etkileşim sonucunda beden, haz ve acı edilginliğine bağlı olarak, anlığın daha büyük ve daha küçük bir eksiksizliğe geçmesini sağlayan edilginliği deneyimler ve bu deneyim, eşzamanlı olarak anlık ve beden ile düşünüldüğünde neşe ve keder olarak deneyimlenmektedir (*Ethica*, Bölüm 3, Önerme 11, Not). Demek ki yaşam aslında bu güç ilişkilerinin sürekli etkileşiminden başka bir şey değildir. Ontoloji, epistemoloji ve etik arasında paralel bir ilişki kurulmuş olur ve de insan anlığı ile anlama yetisi özünden gelen olumlu ve olumlayıcı gücü ile bedeninin etkinlik gücünü arttırmaya yönelik şeyleri imgelemeye veya algılamaya zaten zorunlu olarak yatkınlık ve çaba göstermektedir (*Ethica*, Bölüm 3, Önerme 12).

Ontoloji, epistemoloji ve etik arasında kurulan bu olumlu bağlamsal ilişkiler, esasında Spinoza’nın asıl maksadı olan Tanrı idesine ulaşmak içindir. Gerçekten de her şey esasında upuygun ve eksiksiz bir şekilde Tanrı’dan çıkmaktadır. Bu epistemolojik ilişki, Tanrı’nın özünü oluşturan güç ve kudret kavramıyla da doğrudan bağlantılıdır. Demek ki insanın anlama yetisi, gerçeklik düzleminde esasında şeyleri ve onların upuygun fikirlerini yani yeterli nedenselliklerini kavradıkça Tanrı bilgisine ve onun kazandırdığı eyleme gücündeki artışla birlikte kolektif sevgiye ve neşeye kavuşmaktadır. Spinoza’nın monist ontolojisi ve epistemolojisinin merkezinde Tanrı fikri veya 3. tür bilgi bulunmaktadır. Burada Varlık, artık belli bir düzenleme veya düzen olarak düşünülemez; burada varlık “bileştirilebilir” ilişkilerin asamblesidir, topluluğudur (Hardt, 1995, 29). Demek ki bu ortaklık kuran olumlayıcı epistemolojik tümel fikir, esasında kolektif bir fikre yönelik harekettir. Üçüncü bilgi türü yoluyla bildiğimiz her şey den sevinç duyarız, ve buna nedeni olarak Tanrı ideası eşlik etmektedir ve dahası bu ilişki, Tanrının veya Varlığın kendini sevdiği anlaksal sonsuz sevgiyi de oluşturmaktadır. Bu Spinoza’nın “kutluluk” dediği Tanrı’ya yönelik sevgi ve sonsuz neşe ve sevinç deneyimidir (*Ethica*, Bölüm 5, Önerme 32, 35, 36, 42). Böylelikle varolma ve eyleme gücünün artışıyla bütünleşen neşe, sevinç ve sevgi kavramları bir olumlama etiğinin bileşenlerini ifade etmektedir. Gerçekten de “sevgi, farklı varlıkları birbirine bağlar; bedenleri birleştiren, onları çoğaltan, onları doğuran ve tekil özlerini kolektif olarak üreten bir edimdir.” (Negri, 2011, 10).

Spinoza’nın asıl maksadı bir olumlama ontolojisinden bir olumlama etiğine ve politikasına ulaşmak gibi görünmektedir. Gerçekten de bu spekülatif olumlama ontolojisinde adeta Tanrının da politikleştiği ortaya konmaktadır (Armaner, 2009: 16). Spinoza’nın özgün ve sistematik ontolojisi, içkin bir ilişkiyi ortaya koyarak aşkın ontolojik, epistemolojik, etik ve nihayetinde politik unsurları bertaraf etmektedir. Bununla birlikte bu ontolojinin hareket noktası, çoklaşmaktır ve çok haline gelmektir (Canaslan, 2009, 33). Gerçekten de Spinoza tekillik ile tümellik arasında Bir ile Çok arasında içkin bir ilişki ve bağlamsallık bulmaktadır. Dahası bu ontolojik düzlem içerisinde tekil şeyi hareket etmeye belirleyen şey, başka bir tekil şey olacaktır ve bu anlayışa göre tümel, tekilliklerin ortak nosyonu olabilir ve de Spinoza’da “çokluk, tekillikleri bastıran, onları homojenleştiren bir tümel değil, kendisini oluşturan tekillikler oranında genişleyen, yenilenmiş, çoğalmış bir tekilliktir, bir tekillikler çoğulluğudur.” (Canaslan, 2009, 33-34). O halde Spinoza’nın tekçi varlık teorisi, esasında çokluğun

oluşturulmasına yönelik bir politik aktivite haline gelmektedir. Diğer taraftan bedenlerin karşılıklı etkileşimleri ve olumlayıcı etkileri, varolma ve eyleme gücünü artırmakta ve bu eyleme neşe, sevinç ve sevgi duyguları eşlik etmektedir. Buna göre epistemolojik bilgi türlerinin amacı da esasında politik çokluğu kurmaktır. Bedenler arasındaki etkileşimden kurulan ortak kavramlar, varolan kiplerdeki bir bileşim benzerliğinin fikridirler ve onlar sevinçli tutkuların yardımıyla dışsal bedenle bizimki arasında ortak olan şeyin fikrini oluşturmamızda gereklidirler (Deleuze, 2013, 277-285). Buna göre ortak kavramlar, olumlayıcı, olumlu ve kurucu Tanrı idesinin ve de etik ile politik kolektifliğin oluşturulması için merkezi bir konumdadır. Bu nedenle ortak kavramlar yeni daha güçlü beden yaratmak için iki bileşebilir ilişkinin asamblajıdır ve ortak kavramların oluşumunda sunulan asamblajların ontolojik mantığı, çokluğun oluşumunda merkezi bir rol oynayan mantıkla aynıdır (Hardt, 1995, 29). Spinoza'da neşe, etik ilerlemeyi ve gelişmeyi harekete geçiren adeta bir kıvılcım gibidir ve siyasal düzlemin temel hareket ilkesi, aktif duygular ve eylemler kurarak bireysel olan bu hareketin kolektif bir hale dönüşmesini sağlamaktır (Hardt, 1995, 28, Canaslan, 2009, 34). Böylelikle bütün bu ontolojik, epistemolojik, etik ile politik spekülasyonların temelindeki motivasyon Tanrı idesidir. Bu nedenle Spinoza'nın etik maksadı politik bir maksada dönüşmekte ve olumlayıcı, neşeli bedenlerin kolektifliği ile Tanrı fikrini bütünleştirmek haline gelmektedir. Bir ile çok arasındaki içkin ontolojik ilişki, ontoloji, epistemoloji, etik ve politik düzlemin adeta karakterini belirlemektedir. Bu olumlama ontolojisi, "spekülatif olumlamayla pratik olumlamanın, Varlıkla Sevincin, Tözle Sevincin ve Tanrıyla Sevincin bir özdeşliğidir. Sevinç tözün kendisinin açınmasını, kiplerde açıklanmasını ve bu açıklamanın bilincini görünür kılmaktadır."(Deleuze, 2013, 313).

Sonuç

Spinoza'da olumlama kavramı naif, pasif ve salt mantıksal bir kavram olmaktan öte her şeyden önce, ontolojik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Spinoza'nın töz ontolojisi esasında bir olumlama ontolojisi olarak açığa çıkar. Bu açıdan bakıldığı zaman olumlama öncelikle ontolojik bir mahiyete kavuşmaktadır. Spekülatif olumlama Varlığın içkin, olumlu ve olumlayıcı gücüyle, kudretiyle birlikte pratik alana geçerek etik ve politik bir düzlem de meydana getirmektedir. Causa sui olan içkin töz bir eksiklik veya yoksunluğu gidermek için üretmemektedir. Demek ki Spinoza arzunun ve arzulamanın da geleneksel anlamsal içeriğini değiştirmektedir. Bu ontoloji olumlu, üretici ve yaratıcı bir arzu kavramı oluşturarak tözün ontolojisine pozitif bir nitelik vermektedir. Gerçekten de Tanrı veya Varlık neden tarzları meydana getirmektedir? Bu sorunsallaştırma, Varlığın olumlu niteliğini yeniden bir sorun haline dönüştürmektedir. Nihayetinde bu ontolojik içkin ilişkilerin düzleminde bedenlerin varolma ve eyleme güçleri tözün yani Tanrı'nın fikrine ve sevgisine yönelik bir katılma teşebbüsüdür. Bu nedenle Spinoza'nın asli maksadı Tanrı fikri ile neşeli bedenlerin oluşturduğu çokluğu ve kolektifliği bütünleştirmektir. Gerçekten de Spinoza, Deleuze'ün ifade ettiği gibi "spekülatif olumlamadan pratik sevince" geçiş doğrultusunda "olumlama" kavramını ontolojik, epistemolojik, etik ve politik her alana yaymış ve düşüncesinin bütün alanına yerleştirmiştir. Spinoza'da olumlama üretici, yaratıcı, kurucu, olumlu ve olumlayıcı yeni bir imaj kazanmaktadır.

Kaynakça

- Armaner, T. (2009). Spinoza'da "doğal hak" ya da aklın doğası. İçinde C. B. Akal (Ed.), Spinoza günleri: Teolojik-politik inceleme etrafında (ss. [sayfa aralığı belirtilmemiş]). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Balibar, E. (2004). Spinoza ve siyaset (S. Soyarslan, Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Canaslan, E. (2009). Teolojik-politik inceleme'den politik inceleme'ye Spinoza'da çokluk kavramı. İçinde C. B. Akal (Ed.), Spinoza günleri: Teolojik-politik inceleme etrafında (ss. [sayfa aralığı belirtilmemiş]). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deleuze, G. (2005). Spinoza: Pratik felsefe (U. Baker, Çev.). Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2009). İssız ada ve diğer metinler (H. Yücefer & F. Taylan, Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2013). Spinoza ve ifade problemi (A. Nahum, Çev.). Norgunk Yayıncılık.
- Hardt, M. (1995). *Spinoza's democracy: The passions of social assemblages*. İçinde A. Callari, S. Cullenberg & C. Blewener (Ed.), *Marxism in the postmodern age: Confronting the new world order* (ss. [sayfa aralığı belirtilmemiş]). Guilford Press.
- Hardt, M. (2002). Gilles Deleuze: Felsefede bir çiraklık (İ. Öğretir & A. Utku, Çev.). Birey Yayıncılık.
- Negri, A. (2005). Yaban kuraldışılık: Spinoza metafiziğinin ve siyasetinin gücü (E. Canaslan, Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Negri, A. (2011). Aykırı Spinoza (N. Çelebioğlu & E. Canaslan, Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Spinoza, B. (1996). *Ethica / Törebilim* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınları. (Orijinal eser 1677)
- Spinoza, B. (2014). Mektuplar (E. Ayhan, Çev.). Dost Kitabevi.